

Ramy działania francuskiego modelu edukacji medialnej i informacyjnej analizowane w wybranych kontekstach. Wyzwania i zagrożenia

Katarzyna Gajlewicz-Korab, *University of Warsaw (Warsaw, Poland)*

E-mail: k.gajlewicz@uw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-4900-2854>

Streszczenie

Model edukacji medialnej i informacyjnej funkcjonujący we Francji cechuje się wysokim stopniem rozwinięcia oraz silnym osadzeniem w ramach państwowej polityki edukacyjno-kulturalnej. System ten opiera się na strukturach centralistycznych, z wyraźnym udziałem instytucji państwowych, co świadczy o jego zetatyzowanym charakterze. Przeprowadzona analiza objęła kluczowe komponenty francuskiego podejścia do modelu edukacji medialnej i informacyjnej, w tym instytucje odpowiedzialne za jego realizację, mechanizmy implementacji oraz grupy docelowe tych polityk. Wyniki badania wskazują, że choć system funkcjonuje efektywnie w wymiarze operacyjnym, wymaga on jednak ponownego zdefiniowania zarówno w zakresie wyznaczania priorytetów, jak i identyfikacji odbiorców. Potrzeba ta wynika przede wszystkim z dynamicznych zmian społeczno-politycznych zachodzących we współczesnej Francji, których obecna formuła edukacji medialnej i informacyjnej nie w pełni zdaje się uwzględniać.

Słowa kluczowe: Francja, kultury medialne, edukacja medialna, francuski model edukacji medialnej, francuskie media

The framework of the French model of media and information literacy analysed in selected contexts. Challenges and threats

Abstract

The media and information education model operating in France is highly developed and firmly embedded in the state's educational and cultural policy. This system is based on centralised structures, with a clear involvement of state institutions, which testifies to its state-controlled nature.

The analysis covered the key components of the French approach to media and information literacy, including the institutions responsible for its implementation, the mechanisms of implementation and the target groups of these policies. The results of the study indicate that although the system functions effectively in operational terms, it needs to be redefined in terms of both setting priorities and identifying recipients. This need stems primarily from the dynamic socio-political changes occurring in contemporary France, which the current media and information education formula does not fully take into account.

Keywords: France, media cultures, media education, information literacy, French media education model, French media

O potrzebie istnienia systemu edukacji medialnej nie trzeba przekonywać. Zmieniająca się rzeczywistość medialna wymusza nieustanną konieczność podnoszenia kompetencji w zakresie użytkowania mediów *sensu largo*. Co ważne, aspekt ten dotyczy wszystkich odbiorców mediów, niezależnie od wieku, kraju zamieszkania, wykształcenia czy poziomu zamożności. Dyskusje na ten temat są prowadzone na poziomie lokalnym i regionalnym, krajowym, ale także międzynarodowym. Unia Europejska, jak i Rada Europy, widzi potrzebę regulowania kwestii dotyczących odpowiedzialnego korzystania z mediów, mobilizując tym samym państwa członkowskie do podejmowania konkretnych działań w tym zakresie. W grudniu 2020 roku Komisja Europejska przedstawiła dokument programowy pod nazwą *European Democracy Action Plan* (EDAP), którego głównym założeniem było umocnienie demokracji oraz zwiększenie uczestnictwa obywateli w procesach decyzyjnych. Jednym z kluczowych jego obszarów była problematyka walki z dezinformacją, a także wzmacnianie kompetencji obywateli w zakresie świadomego i odpowiedzialnego korzystania z informacji, co miało sprzyjać podejmowaniu decyzji w oparciu o rzetelne dane i krytyczną refleksję. Zgodnie z zawartą w dokumencie deklaracją: „Umiejętność korzystania z mediów, w tym umiejętność krytycznego myślenia, jest skutecznym narzędziem pomagającym obywatelom w każdym wieku poruszać się w środowisku informacyjnym, identyfikować różne rodzaje mediów i zasady ich funkcjonowania, rozumieć podstawy działania sieci społecznościowych i podejmować świadome decyzje” (EDAP 2021).

Późniejsze działania i inicjatywy organizacji międzynarodowych pozwalają na dostrzeżenie wielu luk w rozwoju tej dziedziny. Francja jest krajem podawanym za przykład dobrych praktyk w zakresie edukacji medialnej (Murawska-Najmiec 2012: s. 159). Niemniej, nie jest to system idealny, a jego sposób funkcjonowania, choć podawany za wzorowy, nie powinien być bezkrytycznie implementowany do innych krajów czy inicjatyw. Pod tym względem francuski system edukacji medialnej jest utożsamiany z francuskim systemem medialnym, który dla Polski stawał się często wzorem do kopiowania. Trzeba jednak pamiętać o różnicach kulturowych, mentalnościowych, politycznych czy społecznych, które składają się na szeroko pojętą teorię *path dependence* (Mahoney, Schensul 2009), a te są częstą barierą do stosowania identycznych rozwiązań we wszystkich krajach.

Przedmiot badań i cel

Badanie koncentruje się na francuskim modelu edukacji medialnej, uznawanym za jeden z najbardziej zaawansowanych w Europie. Jak zauważa Renata Matusik, takie rozwiązania są typowe dla wysoko rozwiniętych państw europejskich, wśród których Francja stanowi jeden z wiodących przykładów – obok m.in. Islandii, Finlandii, Norwegii i Wielkiej Brytanii (Matusik 202). Celem artykułu jest analiza tego modelu zwracająca uwagę na ewentualne mankamenty lub luki jego działania.

Pytania badawcze i hipotezy

Analiza przedmiotu badań, jakim jest francuski model edukacji medialnej i informacyjnej (EMI), a także przegląd literatury naukowej, dokumentów instytucjonalnych oraz materiałów źródłowych, umożliwiły sformułowanie kluczowych **pytań badawczych**, które nadają kierunek prowadzonym rozważaniom teoretycznym i analizie empirycznej:

[P1] Czym jest edukacja medialna we Francji – jak jest definiowana, jakie są jej cele?

[P2] Do jakich grup społecznych i wiekowych kierowana jest edukacja medialna we Francji oraz jakie są założenia dotyczące ich potrzeb, kompetencji i roli w społeczeństwie medialnym?

[P3] Jakie instytucje i podmioty odpowiedzialne są za wdrażanie polityki edukacji medialnej we Francji oraz jakie narzędzia, metody i strategie są wykorzystywane?

[P4] Jakie wyzwania i zagrożenia stoją przed francuskim modelem edukacji medialnej – zarówno w wymiarze systemowym, społecznym, jak i technologicznym?

Na podstawie tak zakreślonych ram badawczych oraz wstępnej analizy materiałów źródłowych możliwe było sformułowanie dwóch **hipotez roboczych**, które stanowią punkt wyjścia do dalszych rozważań:

[H1] Francuski model edukacji medialnej i informacyjnej stanowi rozbudowany i wielopoziomowy system o silnych podstawach teoretycznych i empirycznych, który jest obecny zarówno w politykach publicznych, jak i w praktykach edukacyjnych.

[H2] Mimo wysokiego poziomu instytucjonalizacji i kompleksowości, francuska edukacja medialna wymaga aktualizacji strategii działania, szczególnie w kontekście zmieniających się warunków społeczno-politycznych oraz potrzeb nowych grup odbiorców. Może jednak pełnić funkcję źródła inspiracji i dobrych praktyk dla innych państw europejskich.

Zaproponowaną problematykę poddano analizie z wykorzystaniem metodologii badań jakościowych, ze szczególnym uwzględnieniem studium przypadku, analizy treści dokumentów (raportów rządowych, dokumentów strategicznych, opracowań instytucjonalnych) oraz przeglądu literatury przedmiotu. Taki dobór narzędzi badawczych pozwolił na uchwycenie zarówno strukturalnych, jak i funkcjonalnych aspektów francuskiego modelu EMI.

Edukacja medialna w ujęciu definicyjnym

W badaniach nad edukacją medialną fundamentalnym problemem jest definiowanie tego pojęcia, bowiem zmieniająca się rzeczywistość technologiczna i wynikające z niej implikacje społeczne powodują, że mamy do czynienia z różnorodnością podejścia do tej dziedziny. Z jednej strony pojęcie ewoluowało, ponieważ sama definicja mediów nie jest już jednoznaczna i nie ogranicza się do podziału na prasę, radio, telewizję i internet. Podczas konferencji organizowanej przez Organizację Narodów Zjednoczonych do spraw Edukacji, Nauki i Kultury w Paryżu (UNESCO) powstało określenie spinające wszystkie formy mediów, a które zostało zdefiniowane jako *media education*. Oznaczało to „badanie, nauczanie oraz uczenie o współczesnych środkach komunikacji i ekspresji stanowiącej szczególny autonomiczny obszar wiedzy w ramach teorii i praktyki edukacyjnej...” i nie ograniczało się do jednego obszaru mediów (UNESCO 1977).

Z drugiej strony, na co zwraca uwagę Grzegorz Ptaszek, początki edukacji medialnej były tak naprawdę związane z kinematografią i edukacją filmową (ang. *screen education*) (Ptaszek 2019: s. 122). Z dzisiejszej perspektywy można zauważyć, że umiejętnością krytycznego użytkowania mediów czy też uczenia się za pomocą mediów zaczęto się interesować na szerszą skalę dopiero w momencie pojawienia się audiowizualnych metod dystrybuowania przekazów. Być może, audiowizualność bardziej interesowała badaczy, ale niewątpliwie miała ona większy wpływ na społeczeństwo, gdyż niósła za sobą uproszczony sposób konsumowania informacji. Spowodowało to sytuację, że przez wiele lat używano wielu określeń edukacji medialnej, a były one głównie związane z obrazem ruchomym: „rozumienie filmu i telewizji” (ang. *film and television appreciation*), „edukacja w zakresie filmu” (ang. *education in film*), „edukacja w zakresie telewizji” (ang. *education in television*), „edukacja filmowa” (ang. *film education*), „edukacja telewizyjna” (ang. *television education*) czy „edukacja wizualna” (ang. *visual education*) (Ptaszek 2019: s. 122).

Dość ważnym przetotem w definiowaniu pojęcia *edukacja medialna* było rozróżnienie dwóch ważnych kwestii: po pierwsze – edukowania ludzi przez media, a po drugie – nauka krytycznego myślenia w kontekście użytkowania mediów. Innym elementem, który ma istotne znaczenie, szczególnie we Francji, jest rozróżnienie (lub celowe łączenie) edukacji medialnej z edukacją informacyjną. W literaturze przedmiotu, która posługuje się językiem angielskim znajdujemy określenie *media literacy*, które najszerzej definiuje wszystkie wyżej wymienione elementy i spina je w jedno. Nie oznacza to, że każde państwo definiuje je tak samo, i być może – na szczeblu organizacji międzynarodowych – stanowi to wyzwanie dla przyszłych regulacji.

Model edukacji medialnej we Francji

Konieczność monitorowania kompetencji medialnych społeczeństwa jest we Francji bardzo istotna i od wielu lat jest przedmiotem troski. Edukacja, zwłaszcza w wymiarze społecznym, odgrywa kluczową rolę w polityce Francji. Wyzwanie stanowi jednak rosną-

ce różnicowanie kulturowe i trudności integracyjne ludności napływowej, w tym także osób mieszkających we Francji od kilku pokoleń, co pozostaje istotnym problemem społecznym. Nie tylko jednak różnice związane z krajem pochodzenia dziadków czy pradziadków mogą stanowić element podziałów społecznych, ale także implikacje z tym związane, takie jak trudności na rynku pracy czy hojny system opieki społecznej¹ (Kolany 2024). Edukacja pełni nie tylko funkcję rozwojową, wspierającą wzrost kompetencji i świadomości społecznej, lecz posiada również istotny wymiar polityczny, ekonomiczny i kulturowy, wpływając na kształtowanie ładu społecznego i integrację obywateli. Problemy migracyjne, asymilacyjne, czy też tożsamościowe powodują, że dostęp do edukacji i jej wymiary mogą mieć różny kształt (Matusik 2020: s. 29).

Zdaniem Alexandra Fedorova, Francja jest uważana za prekursora edukacji medialnej, ponieważ w latach 20. XX wieku młodzi ludzie byli kształceni w dziedzinie interpretowania kinematografii (Ptaszek 2019: s. 102). Dynamiczny rozwój mediów i technologii, a także przemiany kulturowe i społeczne doprowadziły do wykształcenia we Francji zintegrowanego modelu edukacji medialnej i informacyjnej (fr. *Éducation aux médias et à l'information* – EMI), stanowiącego odpowiedź na współczesne wyzwania komunikacyjne. Zaangażowanie Republiki Francuskiej w EMI odzwierciedlają słowa Francuskiego Ministerstwa Oświaty zamieszczone na ich stronie internetowej: „Edukacja medialna i informacyjna (EMI) ma na celu przygotowanie uczniów do pełnienia roli odpowiedzialnych obywateli w społeczeństwie, w którym przepływ informacji jest szybki i wielokanałowy. Uczniowie rozwijają kompetencje krytycznego myślenia oraz nabywają umiejętności świadomego funkcjonowania w środowisku medialnym – potrafią wyszukiwać, odbierać, tworzyć i rozpowszechniać informacje za pomocą coraz bardziej zróżnicowanych form przekazu” (EDUSCOL 2025).

Za realizację edukacji medialnej we Francji w największym stopniu odpowiada system oświaty, chociaż jej wybrane aspekty obecne są również w działaniach podejmowanych przez Ministerstwo Kultury, tylko w mniej rozwiniętej formie. Kształtowanie przyszłych pokoleń traktowane jest jako strategiczny cel polityki państwowej, co znajduje odzwierciedlenie w zaangażowaniu obu resortów. Współpraca ta jednak nie charakteryzuje się przejrzystością – zarówno w zakresie podziału kompetencji, jak i mechanizmów finansowania. Dominującą rolę ministerstwa właściwego ds. edukacji odzwierciedla fakt, że edukacja medialna została ujęta jako jeden z kluczowych filarów francuskiej podstawy programowej – stanowiąc czwarty z siedmiu jej filarów, a także będąc częścią szóstego, dotyczącego kompetencji społecznych i obywatelskich (Matusiak 2020: s. 32). Ataki terrorystyczne, których celem w ostatnich dwóch dekadach była Francja, przyczyniły się do powstania coraz większej ilości *fake newsów* we francuskich mediach, a te wzbudzają niepotrzebne niepokoje (Gajlewicz-Korab 2023). Ministerstwo Kultury uznało, że edukacja medialna nie powinna dotyczyć tylko dzieci, ale wszystkich grup społecznych, bowiem krytyczne myślenie i analizowanie mediów nie jest powszechną umiejętnością (Ministère de la Culture 2025).

¹ Duże wydatki na opiekę społeczną i niski wiek emerytalny.

Rozwijanie kompetencji medialnych w systemie edukacji francuskiej opiera się na podejściu holistycznym, zakładającym, że umiejętności te kształtowane są w ramach różnorodnych projektów realizowanych podczas wielu przedmiotów. Proces ten jest systematycznie monitorowany i kończy się uzyskaniem certyfikatu B2i (fr. *Brevet informatique et internet*) na każdym etapie kształcenia, co potwierdza jego formalną weryfikowalność (Matusik 2020: s. 32–33).

W celu koordynacji działań z zakresu edukacji medialnej i informacyjnej państwo francuskie powołało wyspecjalizowaną instytucję – CLEMI (fr. *Centre pour l'éducation aux médias et à l'information*). Do jej głównych zadań należy m.in. szkolenie nauczycieli wszystkich poziomów edukacyjnych i przedmiotów, a także edukatorów i trenerów; opracowywanie oraz rozpowszechnianie materiałów dydaktycznych wspierających pracę z uczniami – od poziomu przedszkolnego po szkołę średnią. CLEMI realizuje również działania skierowane do rodzin, takie jak przewodniki, zestawy warsztatowe czy produkcje audiowizualne, a także pełni funkcje doradcze i eksperckie zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Instytucja odpowiada również za organizację wydarzeń edukacyjnych, programów i konkursów promujących kompetencje medialne, a także koordynację sieci akademickich liderów EMI. Kluczową kompetencją CLEMI pozostaje jednak opracowywanie strategii i programów edukacyjnych w obszarze edukacji medialnej i informacyjnej. Nowe technologie i nowe pokolenia są obszarem szczególnej troski CLEMI, a także nowe sposoby nauczania, które są realizowane poza instytucjami szkolnymi, np. poprzez aktywność młodzieży w lokalnych, regionalnych i krajowych mediach, gdzie realizowano projekty finansowane przez państwo. Istotne jest np. to, że wiele z programów skierowano do tzw. Priorytetowych obszarów, które mają niskie wskaźniki demograficzno-społeczne (Gajlewicz-Korab 2023). Kooperacja oświaty ze światem mediów w wymiarze praktycznym nie jest prowadzona na ogromną skalę, ale na pewno służy za przykład dobrych praktyk, których nie ma w innych krajach w ujęciu systemowym.

Reformowanie systemu edukacji medialnej i informacyjnej jest wspierane także przez przywołany już resort kultury. W przeciwieństwie do oświaty, Ministerstwo Kultury we Francji stara się swoimi działaniami objąć także inne grupy społeczne, nie tylko młodzież i dzieci, zwracając np. uwagę na inne metody oddziaływania. EMI (fr. *l'éducation aux médias et à l'information*) w zakresie działania tego resortu stawia sobie dwa główne cele:

- nabycie umiejętności potrzebnych do krytycznego i zdystansowanego czytania treści oferowanych przez wszystkie media, wyszukiwania, selekcjonowania i interpretowania informacji oraz oceniania i analizowania źródeł informacji;
- zrozumienie mediów tradycyjnych, mediów w sieci i procesów informacyjnych we wszystkich ich wymiarach: ekonomicznym, społecznym, technicznym i etycznym (Ministère de la Culture 2025).

Mimo deklaracji na stronie ministerstwa, większość działań tego resortu jest skierowana do osób młodych, szczególnie, że jedna ze strategii zakłada edukację w kulturze cyfrowej, z uwzględnieniem roli autorytetów i wiarygodności dystrybuowanych w tej kulturze treści.

Działania wspierające edukację medialną i informacyjną są szeroko obecne w projektach realizowanych pod auspicjami francuskiego Ministerstwa Kultury, które aktywnie włącza się w rozwój tej dziedziny poprzez liczne inicjatywy i programy. Z jednej strony, projekty te są bardzo merytoryczne i praktyczne, jak np. *Balance ta fake news!* (Ministère de la Culture 2025). W ramach tego programu w regionie Centre-Val de Loire projektowi przyznano 3000 euro (w 2021 r.) na zorganizowanie warsztatów z uczniami w celu stworzenia audycji radiowej na temat dezinformacji (8 dwugodzinnych warsztatów dla trzech klas szkół średnich). Ministerstwo Kultury angażuje media publiczne – takie jak *Radio France*, *France Inter* czy *France Télévisions* – w działania na rzecz edukacji medialnej i informacyjnej, mobilizując je do aktywności w tym obszarze. Stanowi to drugą stronę działalności w tym obszarze.

Pod względem ujęcia systemowego, edukacja medialna we Francji wydaje się być przemyślana. Centralizacja pozwala na unifikację strategii oraz monitorowanie skutków jej działania. Niemniej, na stronach resortów oświaty i kultury można odnaleźć jedynie szczątkowe raporty z realizowania zadań w zakresie EMI, zatem trudno jest dokonać rzetelnej oceny funkcjonowania systemu. Na przykład, strona francuskiego regulatora mediów audiowizualnych i cyfrowych podaje informacje dotyczące działań i monitoringu związanego ze stanem edukacji medialnej we Francji i jako nieliczna przytacza dane dotyczące np. liczby uczestników programów itd. (ARCOM 2024). Zwraca na siebie uwagę fakt, że nie ma ogólnodostępnych źródeł na temat finansowania tego systemu i określonych kryteriów, według których podmioty uzyskały finansowanie.

Newralgiczne punkty francuskiego systemu edukacji medialnej

Francuski model edukacji medialnej posiada wiele elementów, które można uznać za newralgiczne. Ich istnienie wynika z wielu przesłanek. Przede wszystkim, ma na to wpływ dynamiczny rozwój technologiczny, za którym nie nadąża edukacja poszczególnych pokoleń. Innymi czynnikami są też uwarunkowania ekonomiczne i polityczne, wpływające na nierówności społeczne. Czwarta rewolucja przemysłowa jest najlepszym przykładem przenikania się wyżej wymienionych czynników (Schwab 2018). Obserwacja zmian dokonujących się współcześnie pozwala na stwierdzenie, że ludzkość nie w pełni zdaje sobie sprawę z tempa i zakresu odbywającego się cywilizacyjnego przetoku (Gajlewicz-Korab 2020). Zdaniem Schwaba, za niepokojący należy uznać fakt, że decydenci są zbyt skupieni na tradycyjnym pojmowaniu świata (linearnym), zanedbują myśl o sprawach aktualnych, zamiast wprowadzać zmiany dotyczące przyszłości, które charakteryzuje innowacyjność i strategiczność. W ocenie Schwaba, warto zwrócić uwagę nie tylko na samą dynamikę zmian, ale przede wszystkim na konieczność zmiany strategii sposobu działania. We Francji zmiany technologiczne w kontekście edukacji medialnej zostały dostrzeżone stosunkowo późno, mimo wczesnego i powszechnego użytkowania przestrzeni cyfrowej w postaci wewnętrznego systemu intranetowego (Minitel). Myślenie o edukowaniu społeczeństwa za pomocą mediów było wczesne i to był powód do dumy dla Francuzów. Jednak dopiero w ostatnim dziesięcioleciu, szczególnie po wspomina-

nych już atakach na Francję, zaczęto myśleć o edukacji medialnej w międzynarodowym rozumieniu *media literacy*. Kompetencje dotyczące krytycznego myślenia i refleksyjnego odbierania przekazów medialnych stały się priorytetem. Francja dołączyła edukację medialną do istniejącego już systemu edukacji informacyjnej. EMI stało się priorytetem dla francuskiego systemu oświaty, a jego celem wydaje się być kształcenie odpowiedzialnego społeczeństwa w erze cyfrowej. Odpowiedzialność powinna być rozumiana jako nacisk na etyczne aspekty użytkowania mediów zarówno przez twórców, jak i odbiorców (a wielu z nich występuje w obu rolach prosumenta).

Edukacja medialna w perspektywie podziałów kulturowo-społecznych

Należy pamiętać, że każdy kraj ma swoją własną kulturę użytkowania mediów. Odpowiadają za to różne czynniki wpływające na ich percepcję oraz sposób korzystania z nich, a najważniejszymi są: płeć, pochodzenie społeczne, wykształcenie oraz (co ważne z punktu widzenia Francji) kultura religijna (Pasquier 2020). Z badawczego punktu widzenia ma to ogromne znaczenie, ponieważ, jeżeli pod tym kątem zostaną przefiltrowani użytkownicy mediów, to okazuje się, że nawet w tej samej grupie wiekowej odnotujemy różne poziomy kompetencji medialnych. Uwzględnianie kryteriów kulturowo-społecznych, a nawet wiekowych we francuskim modelu edukacji medialnej jest stosunkowo słabo implementowane. Francuski model praktycznie nie uwzględnia edukowania dorosłych osób pod kątem krytycznego odbioru mediów, ale problem ten nie dotyczy tylko tego kraju. Badania na rynku amerykańskim z 2019 roku pokazują, że osoby w wieku 65 lat i starsze „udostępniają na platformach dwa razy więcej fałszywych artykułów niż osoby w wieku 45–65 lat, a nawet siedem razy więcej” niż osoby w wieku 18–29 lat (Guess et al. 2019).

Działania francuskiego modelu EMI dotyczące starszych osób skupiają się praktycznie tylko na nauce obsługi sprzętu komputerowego oraz korzystania z internetu. Tymczasem pokolenia wychowane na zaufaniu do mediów, bezkrytycznie przyjmują wszystkie treści wyprodukowane przez użytkowników, nie rozumiejąc, że nie wszystkie informacje znalezione w sieci są wiarygodne. Jeżeli zaś seniorzy mają tego świadomość, to zaczynają unikać mediów online (Le Priol 2025). Pod tym względem, model francuskiej edukacji medialnej niewiele różni się od innych państw i wymaga zrewidowania strategii w tym zakresie.

Francuska różnorodność kulturowa w zakresie oddziaływania EMI niesie także za sobą spore zagrożenia lub luki. Dużym problemem społecznym są słabo wykształcone grupy zamieszkujące przedmieścia dużych francuskich miast, często będące dziećmi lub wnukami imigrantów z krajów byłych kolonii Republiki. Są one przedmiotem szczególnej troski rządu francuskiego, będąc definiowane do 2015 r. jako *Zones Urbaines Sensibles* (ZUS), a później określane mianem *Quartier prioritaire* (QP). Ich liczba, według oficjalnych

statystyk, wynosiła 751 w 1996 r.² (SIG Ville 1996). Zmiana nazwy tych rejonów wiązała się z nowym spisem, a w 2023 r. odnotowano już 1500 takich rejonów zamieszkiwanych przez ponad 5,5 miliona Francuzów (QPV 2023). Dostęp do edukacji w tych dzielnicach jest ograniczony, a dodatkowym ich problemem jest bezrobocie i nieumiejętność odnalezienia się takich ludzi we współczesnej Francji (Cohen, Potin-Finette 2024). Interesujące jest to, że z badawczego punktu widzenia nie są oni często uwzględniani, a ich sposób konsumowania mediów i odbiór treści jest inny. Na przykład, dla młodych mieszkańców tych rejonów głównym źródłem informacji jest telewizja, a jeżeli już korzystają z sieci, to pozyskują wiadomości zmodyfikowane przez algorytmy wyszukiwarki lub media społecznościowe (Boyadjiana 2020). W konsekwencji rodzi to zagrożenie związane z niedoinformowaniem, ponieważ takie osoby są zamknięte w „bańce informacyjnej”. Nawet na stronach rządowych można znaleźć cytaty określające te regiony we Francji jako prawdziwe pustynie edukacji medialnej (EMI 2023).

Innym problemem jest finansowanie tego systemu. Nie jest widoczna strategia rządu francuskiego w zakresie wspólnej polityki finansowania EMI. Na polu ministerialnym zarówno oświata, jak i kultura mają w swoim budżecie zapisane środki celowe na edukację medialną. Problemem jest to, że nie można dotrzeć do informacji, jak są wydatkowane te pieniądze, a także jakie są kryteria dotyczące np. dofinansowywania poszczególnych projektów. Szczątkowe informacje, które się pojawiają, są tylko wyrwanymi z kontekstu informacjami (jak np. zapowiedź francuskiego Ministerstwa Kultury w 2018 r. o zdublowaniu budżetu na EMI). Nie ma kompleksowego, transparentnego źródła, z którego obywatele francuscy mogliby się dowiedzieć, ile przeznaczono środków, na co i jakie kryteria zadecydowały o finansowaniu konkretnych przedsięwzięć. Nietransparentność finansowania może się okazać zagrożeniem dla tego systemu, szczególnie, że decyzje podejmują politycy.

Upolitycznienie systemu edukacji stanowi duże zagrożenie dla demokracji, wolności słowa i równości, czyli flagowych wartości Republiki Francuskiej. Widać także pewne rozbieżne interesy w strategii EMI, mające przełożenie na priorytetowość dofinansowania działań, jak np. ustanowienie zawodu nauczycieli dokumentalistów (fr. *professeurs documentalistes*), czyli pionierów nauczania infodokumentów w szkołach; a środowiska dziennikarskie wołałyby pozostawić te kompetencje tylko sobie.

Wyzwania systemu francuskiej edukacji medialnej

Strona rządowa wydaje się zdawać sobie sprawę z luk w zakresie edukacji medialnej i identyfikuje wyzwania z tym związane. Ich mankamentem jest to, że skupiają się głównie na oddziaływaniu nowych technologii, czyli pokazując nowe obszary działania EMI.

Wyzwania, według rządu francuskiego, na które obecnie należy zwrócić uwagę, odnoszą się do szybkości technologii mobilnych i faktu, że media sieciowe integrują i przekształcają całą sferę medialną. Otworzyły one nowy obszar edukacji medialnej:

² Wyliczono przy okazji ustanowienia dekretu dotyczącego tych dzielnic, aktualizowano go w 2000.

wprowadzenie do technologicznego, społecznego, prawnego i etycznego wymiaru ich wykorzystania. Na skrzyżowaniu wielu kwestii pojawiają się wyzwania związane z:

- natychmiastowym udostępnianiem informacji online;
- trwałością tworzonych informacji;
- ponownym wykorzystaniem treści (powielanie, modyfikowanie itp.), które może zmienić znaczenie i postrzeganie informacji;
- dostępem do bogactwa heterogenicznych informacji, których ocena może być bardzo złożona;
- identyfikowalnością danych osobowych (EMI 2024).

Niezbędne w dyskusji nad EMI we Francji jest dostrzeżenie nowego otoczenia medialnego, wynikającego z postępu technologicznego. Niemniej, największe wyzwanie nie jest związane z technologią, ale z postępującym rozwarstwieniem społeczeństwa francuskiego i polaryzacją ekonomiczno-społeczną. Należy podkreślić, że choć w zakresie edukacji medialnej różnice są najbardziej widoczne w słabo zintegrowanych społecznościach postkolonialnych, to współczesna sytuacja społeczna nie napawa optymizmem. Coraz większe niezadowolenie społeczne wynika np. ze sceptycyzmu wobec UE (Rouban 2024) czy wzrastającej nieufności wobec instytucji publicznych (a zatem także wszelkich nowości w reformowaniu szeroko pojętej edukacji). Lou Rouban w swoich badaniach przywołuje nawet fakt, że co drugiego Francuza dotyka anomia, czyli brak norm społecznych. Paradoksalnie, Francja nie jest krajem skonfliktowanych ze sobą społeczności, ale krajem samotności i desocjalizacji, rozbitych rodzin oraz uzależnień od narkotyków i alkoholu. Rouban doprecyzowuje to stwierdzeniem, że jeśli kwestia imigracji pozostaje zasadniczo kwestią integracji, to dlatego, że integracja stała się trudna dla wszystkich Francuzów (Rouban 2024). Taka charakterystyka społeczeństwa niesie za sobą nie tylko zagrożenie ze strony manipulacji w mediach (szczególnie online), ale to, że większość ludzi nie będzie umiała się temu przeciwstawić. Rozwarstwione społeczeństwo jest ogromnym wyzwaniem dla edukacji.

Podsumowanie

Model edukacji medialnej i informacyjnej we Francji, choć zaawansowany, nie jest wolny od ograniczeń. Jest to istotne spostrzeżenie, zwłaszcza że wiele państw postkomunistycznych – w tym Polska – inspirowało się francuskimi rozwiązaniami w zakresie polityki medialnej. EMI we Francji ma jednak silne umocowanie w polityce państwowej i od lat stanowi integralny element systemu edukacji na różnych jej poziomach. Jego siłą jest także międzysektorowy charakter – zaangażowanie w działania z tego obszaru wykazują nie tylko instytucje oświatowe, lecz również resort kultury, który traktuje EMI jako jeden ze swoich priorytetów. Ponadto, procesy takie jak digitalizacja sprawiają, że system ten jest stale dostosowywany do zmieniających się warunków społeczno-technologicznych. Ze względu na centralizację i etatyzację działań, rola organizacji pozarządowych w tym obszarze pozostaje marginalna – w przeciwieństwie do Polski – co wynika z mniejszej potrzeby uzupełniania działań państwa przez tzw. „trzeci sektor”.

Mimo swojej zaawansowanej struktury, francuski model edukacji medialnej i informacyjnej stoi w obliczu poważnych zagrożeń, z których najistotniejszym jest wykluczenie społeczne. Jednym z wyzwań są osoby starsze – podobnie jak w wielu innych krajach – które nie miały możliwości nabycia kompetencji medialnych w toku formalnej edukacji, a korzystanie z mediów cyfrowych może stanowić dla nich ryzyko. Choć problem ten jest we Francji dostrzegany, działania podejmowane w jego zakresie wciąż cechują się ograniczoną skutecznością.

Znacznie poważniejszym i trudniejszym do rozwiązania wyzwaniem pozostaje jednak drugi wymiar wykluczenia – systemowo marginalizowane grupy społeczne, których sytuacja od lat bywa ignorowana lub pomijana w debacie publicznej. Różnice społeczno-kulturowe wychodzące poza tradycyjny sposób myślenia o Francji (czyli nie tylko kwestia ZUS, ale także nowych niezadowolonych grup społecznych kontestujących zbyt liberalną politykę rządu) mogą stanowić spore wyzwanie dla EMI, gdyż rodzą nie tylko nierówności w zakresie obsługi sprzętu czy umiejętności krytycznego myślenia. Slabo wykształceni i źle opłacani obywatele mogą stać się przedmiotem manipulacji ze strony różnych grup nacisku i tym bardziej eskalować negatywne nastroje w kraju. Widoczne to już było w okresie strajków „żółtych kamizelek”, kiedy to niezweryfikowane fakty na temat polityki krążyły w mediach społecznościowych, nieograniczone żadnym działaniem systemu (Sénécat, Audureau 2019).

W obliczu dynamicznego rozwoju technologii przyszłość edukacji medialnej będzie wymagać nowego podejścia mentalnego, na które polityka edukacyjna musi być odpowiednio przygotowana. Fundamentalne wartości Republiki – wolność, równość i braterstwo – w zderzeniu z rosnącą wielokulturowością powinny zostać zreinterpretowane w kontekście różnorodności medialnej i komunikacji międzykulturowej. Należy przy tym pamiętać, że społeczeństwo pozostaje w ciągłym procesie transformacji kulturowej, a sposób korzystania z mediów nieustannie się zmienia, co wymaga systematycznej obserwacji i adaptacji strategii edukacyjnych. Nie można badać kultur medialnych w odniesieniu do starego postrzegania Francuzów: autochtonów i imigrantów. Nowe spojrzeni badawcze, które wydaje się być luką we francuskiej nauce, wymaga rewidowania myślenia o podziałach społecznych poprzez aktualizowanie badań nad nimi. Myślenie o edukacji medialnej w każdym kraju, nie tylko we Francji, wymaga dobrej znajomości cech społeczeństwa, rozumienia ich mentalności, ale także zaszłości, które nadal potrafią oddziaływać na zachowania ludzi.

Katarzyna Gajlewicz-Korab - dr hab., prof. ucz., Katedra Systemów Medialnych, Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski. Zainteresowania badawcze: francuski system medialny, celebrytyzacja, konwergencja mediów, tabloidyzacja mediów, platformizacja mediów, kultury medialne.

Katarzyna Gajlewicz-Korab - PhD, D.Sc., professor at the University of Warsaw, Department of Media Systems, Faculty of Journalism, Information and Book Studies. Research interests: the French media system, celebrityisation, media convergence, media tabloidisation, media platformisation, media cultures.

➔ Bibliografia:

- ARCOM (2024), *Rapport sur l'éducation aux médias et à l'information (exercice 2023-2024)*, <https://www.arcom.fr/se-documenter/etudes-et-donnees/etudes-bilans-et-rapports-de-larcom/rapport-sur-leducation-aux-medias-et-linformation-exercice-2023-2024> (22.02.2025).
- BOYADJIAN Julienna (2020), *Désinformation, non-ianformation ou sur-information? Les logiques d'exposition à l'actualité en milieux étudiants*, „Réseaux”, vol. 222, no. 4.
- COHEN Clément, POTIN-FINETTE Aurélie (2024), *Portrait des nouveaux quartiers prioritaires de la politique de la ville en France métropolitaine*, „Insee Première”, no. 2008, Août 2024, <https://www.insee.fr/fr/statistiques/8236231> (28.08.2024).
- EDAP (2021), *Edukacja medialna w Europejskim planie działania na rzecz demokracji (EDAP)*, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, <https://www.gov.pl/web/krrit/edukacja-medialna-w-europejskim-planie-dzialania-na-rzecz-demokracji-edap> (05.03.2021).
- EDUSCOL (2025), *Éducation aux médias et à l'information*, <https://eduscol.education.fr/1531/education-aux-medias-et-l-information> (21.02.2025).
- EMI (2023), *Éducation aux médias et à l'information (EMI) : de grandes inégalités entre les territoires*, <https://www.vie-publique.fr/en-bref/288605-education-aux-medias-de-grandes-inegalites-territoriales> (14.03.2024).
- EMI (2024), *L'éducation aux médias et à l'information (EMI) face aux défis du numérique*, <https://www.vie-publique.fr/eclairage/274092-leducation-aux-medias-emi-face-aux-defis-du-numerique> (15.03.2024).
- GAJLEWICZ-KORAB Katarzyna (2020), *Media we Francji w kontekście czwartej rewolucji przemysłowej* Klausa Schwaba. *Wybrana problematyka*, „Media-Biznes-Kultura. Dziennikarstwo i komunikacja społeczna”, nr 9.
- GAJLEWICZ-KORAB Katarzyna (2023), *Francuski model edukacji medialnej i informacyjnej. Krytyczna analiza szans i zagrożeń*, „Media-Biznes-Kultura. Dziennikarstwo i komunikacja społeczna”, nr 15.
- GUESS Andrew, NAGLER Jonathan, TUCKER Joshua (2019), *Less than you think: Prevalence and predictors of fake news dissemination on Facebook*, „Science Advances”, vol. 5, issue 1, DOI: 10.1126/sciadv.aau4586
- KOLANY Krzysztof (2024), *Analiza: Francja kontra Polska bez gospodarczych szans. To nadmiernie zadłużony »socjalistyczny raj«*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Francja-to-nadmiernie-zadluzony-socjalistyczny-raj-8768580.html> (25.06.2024).
- LE PRIOL Mélinée (2025), *Sur Internet, des seniors plus connectés mais pas toujours à l'aise*, „La Croix”, <https://www.la-croix.com/societe/sur-internet-des-seniors-plus-connectes-mais-pas-toujours-a-l-aise-20250224> (25.02.2025).
- MAHONEY James, SCHENSUL Daniel (2009), *Historical Context and Path Dependence*, in: Robert Goodin, Charles Tilly (eds), *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*, DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199270439.003.0024.
- MATUSIAK Renata (2020), *Edukacja medialna we Francji*, „Kultura, media, teologia”, nr 40.
- MINISTERE DE LA CULTURE (2025), *Éducation aux médias et à l'information*, <https://www.culture.gouv.fr/Thematiques/education-aux-medias-et-a-l-information> (22.02.2025).
- MURAWSKA-NAJMIĘC Ewa (2012), *Francja: instytucje publiczne liderem edukacji medialnej*, w: *Cyfra-wa Przyszłość. Edukacja medialna i informacyjna w Polsce – raport otwarcia*, Narodowy Instytut

- Audiowizualny, Fundacja Nowoczesna Polska, <https://fundacja.wolnelektury.pl/wp-content/uploads/2012/01/Raport-Cyfrowa-Przysz%C5%82o%C5%9B%C4%87-.pdf> (21.02.2012).
- PASQUIER Dominique (2020), *Cultures juvéniles à l'ère numérique*, „Réseaux”, vol. 222, no. 4.
- PTASZEK Grzegorz (2019), *Edukacja medialna 3.0. Krytyczne rozumienie mediów cyfrowych w dobie Big Data i algorytmizacji*, Kraków.
- QPV (2023), *Les quartiers prioritaires de la politique de la ville (QPV)*, <https://www.vie-publique.fr/dossier/290188-banlieues-quartiers-prioritaires-et-politique-de-la-ville> (28.07.2023).
- ROUBAN Lou (2024), *En France, les crises sociales ne trouvent pas de réponse dans l'offre politique*, „La Croix”, <https://www.la-croix.com/a-vif/en-france-les-crisis-sociales-ne-trouvent-pas-de-reponse-dans-l-offre-politique-20240507> (01.03.2025).
- SCHWAB Klaus (2018), *Czwarta rewolucja przemysłowa*, Warszawa.
- SENECAT Adrien, AUDUREAU William (2019), *Dans le Facebook des «gilets jaunes»: le vrai du faux des affirmations*, „Le Monde”, https://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2019/01/31/dans-le-facebook-des-gilets-jaunes-le-vrai-du-faux-des-affirmations_5417270_4355770.html (01.02.2019).
- SIG Ville (1996), *Les quartiers prioritaires : leur cartographie et leurs données*, <https://sig.ville.gouv.fr/atlas/ZUS> (28.02.2025).
- UNESCO (1977), *Media Studies in Education*, Paris.